

O FRIZĂ CU REPREZENTĂRI DE DIVINITĂȚI DESCOPERITĂ LA CALLATIS

Ion PÂSLARU, Sorin COLESNIUC

Cercetările arheologice de salvare efectuate de noi în Mangalia, pe strada Oituz, nr. 18¹, au dus la descoperirea unui fragment din marmură sculptat, aflat într-o groapă antică² împreună cu o bază de coloană și fragmente litice, dintre care unele prelucrate, precum și numeroase fragmente ceramice.

O parte a ceramicii aparține perioadei elenistice (fragmente amforice- Fig. 1, 13-16)³. După ștampila cu etniconul ΠΑΡΙΩΝ (Fig. 1, 13), între materialele amforice recunoaștem și un produs de Paros care poate fi datat în secolele III-II a. Chr.⁴. În ceea ce privește ceramica din perioada romană, putem observa că ea este reprezentată de vase de import și ceramică locală.

Dintre vasele de import, menționăm un fragment de bol (Fig. 1, 4) din pastă foarte fină, cu suprafața acoperită cu vopsea roșie, cu buza întoarsă în afară. Suprafața exterioară este decorată cu rotița. După opinia lui Gheorghe Popilian, aceste vase provin din centrele sud-dunărene și sunt frecvente pentru secolul al II-lea⁵. Un alt fragment îl reprezintă peretele unei amfore (Fig. 1, 8), aparținând unui tip răspândit în secolele I-IV p. Chr.

Ceramica locală este reprezentată de diferite categorii, dintre care castroane (Fig. 1, 1, 2), oale-borcane (Fig. 1, 5, 6, 12), străchini (Fig. 1, 3), platouri-tăvi (Fig. 1, 9), căni cu toartă (Fig. 1, 7), ulcioare (Fig. 1, 10) și o cupă (Fig. 1, 11). În general, tipurile din categoriile enumerate sunt datate în secolul al II-lea p. Chr.

Fragmentul de marmură sculptat reprezintă partea unei frize cu lungimea maxima 0,56 m, înălțimea 0,42 m și grosimea maximă 0,12 m. În partea superioară a frizei se află o cornișă care încheie placa reliefului. Ea are înălțimea 9,8 cm și iese în afară cu 3 cm. Grosimea plăcii pe care sunt reprezentate imaginile unor zeități este de 9 cm. În partea de jos se află un pervaz, care servește ca bază pentru

¹ Această cercetare a fost comunicată la A XXXIX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice. Campania 2004. Mangalia-Jupiter, 25-28 mai 2005.

² Pe planul săpăturii această groapă este notată G9.

³ Groapa a tăiat locuința L7 din care provine ceramica.

⁴ V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957, p. 215-216; I.B. Zeest, MIA, 83 (1960), pl. XXV, 55.

⁵ Gheorghe Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976.

figurile sculptate. Cele două margini – inferioară și superioară – ale părții sculptate sunt ușor rotunjite și au lățimea de 3 cm. Pe suprafața plăcii sunt înfățișate patru figuri: trei în picioare și una așezată. Friza este foarte bine șlefuită, astfel că nu se văd urmele uneltelor cu care au fost sculptate imaginile.

Asemenea descoperiri sunt foarte rare. Un fragment de friză din Callatis, pe care au fost reprezentate două zeități, a fost publicat în anul 1924⁶. Ele au fost identificate ca fiind imaginile lui Zeus și Athenei.

Frize cu imagini de divinități din epoca elenistică sunt cunoscute și la Histria,⁷ Tomis⁸ și Dionysopolis⁹.

Stilul de realizare al acestor frize este diferit însă de cel al piesei callatiene recent descoperite. Figurile zeilor sunt sculptate pe fondul frizei, la o oarecare distanță între ele și, în ansamblu, ele nu arată ca o compoziție unită.

Cercetătorul german Manfred Oppermann, analizând relieful cu imaginile muzelor din Histria, remarcă asemănarea redării în succesiune strânsă a muzelor de pe acest monument cu friza de pe Hekataion din Lagina. După opinia aceluiași cercetător, este evidentă o influență puternică din vestul Asiei Mici, în maniera de execuție adoptată de meșterii-sculptori din atelierele din vestul Pontului¹⁰.

În ceea ce privește compoziția frizei din Callatis, trebuie remarcat că ea pare destul de organică și integră. Cele două personaje din centru sunt așezate față în față și poartă un dialog, fapt întărit și de o strângere de mână reciprocă. În partea stângă și în partea dreaptă a personajelor aflate în centru, se află câte un alt personaj, stând în picioare, înfățișat frontal. Sculptorul, pentru a evita simetria, a amplasat în stânga un personaj feminin și în dreapta unul masculin. După cum sunt redată aceste personaje, ele participă, indirect, la scena descrisă.

Analizând figurile reprezentate pe relief, am putea recunoaște, de la stânga la dreapta, trei zeități feminine și una masculină. Imaginea divinității din stânga, înfățișată frontal, aparține Athenei. Identificarea este sigură datorită atributelor de care este însoțită zeița: coiful, lancea și scutul. În dreapta ei se află două figuri feminine: una în picioare și alta șezând, care crează un nod semantic specific, deoarece sunt în procesul conversației. Cea în picioare este întoarsă la dreapta și, după toate probabilitățile, o reprezintă pe Afrodita – zeița iubirii și frumuseții, adorată deopotrivă de oameni și zei, cu excepția Athenei, Artemisei și Hestiei. Mâna stângă a Afroditei este îndoită, palma ridicată, iar capul este înclinat spre interlocutor. Afrodita strânge cu mâna dreaptă mâna zeiței așezate. Aceasta din urmă este Hera, sora și soția lui Zeus, zeița supremă a Olimpului, protectoarea

⁶ Th. Sauciu-Săveanu, *Dacia*, I (1924), p. 123.

⁷ Al. Suceveanu, M. Angelescu, *Cronica cercetărilor arheologice efectuate în 1994 de Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București*, SCIVA, 46 (1995); 3-4, p. 284; M. Alexandrescu-Vianu, *Les statues et les reliefs en pierre: Histria*, IX, 101-108, Nr. 124, pl. 51-54.

⁸ Gr. Florescu, *Dacia*, 7-8 (1937-1940), p. 293-297, fig. 2; V. Canarache, *The Archaeological Museum of Constanța*, p. 69.

⁹ B.D. Filov, *L'Art antique en Bulgarie*, Sofia, 1925, p. 29, fig. 22; I. Vededikov, N. Todorov, *Thrakische Kunst*, Leipzig, 1976, p. 104, 357, nr. 330, fig. 330.

¹⁰ Manfred Oppermann, *Die westpontischen Poleis und ihr indigenes Umfeld in vorrömischer Zeit*, Schriften des Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes, Beier&Beran, Langenweissbach, 2004, p. 263, pl. 62, 3a.

tuturor eroilor și orașelor. Deși Athena și Hera au fost întotdeauna rivalele Afroditei, totuși, între zeițăți au existat și relații prietenoase. Hera și Athena au fost oaspeții nelipsiți în palatele luxoase ale Afroditei.

Herei, care a vrut să-i distragă atenția lui Zeus de la războiul troian, Afrodita i-a dăruit cingătoarea ei fermecată, cu ajutorul căreia Hera l-a sedus pe Zeus. Toate cele trei zeițăți au participat la dispută pentru a câștiga măgul de aur. Hera este așezată pe o piatră de formă ovoidală. Această piatră reprezintă centrul Pământului sau *omphalos*-ul, a cărui sacralitate este strâns legată de ideea că el este o rădăcină a pântecului și un receptor de suflete și de viață. Întinzând mâna dreaptă Afroditei, Hera ține în mâna stângă o lance. Imaginile Herei cu lancea sunt destul de frecvente.

În spatele Herei, un zeu stă în picioare cu pieptul dezgolit. Partea stângă a figurii, din păcate, nu s-a păstrat, iar alte atribute, pentru a identifica zeul, nu avem. Este clar însă că el nu poate fi Zeus sau Hermes, nici Hephaistos sau Dionysos, nici Apollon. Am putea să presupunem că este Ares, deoarece este fiul Herei. Atributele lui sunt lancea, făclia, câinele și uliul. Însă, în figura de pe relief, care este plină de liniște și împăcare, este greu de identificat zeul războiului. Noi propunem o interpretare a acestui personaj ca fiind zeul Poseidon – stăpânul mării; fiind fratele lui Zeus și al Herei, era unul dintre cei mai importanți zei din Olimp. Imagina lui pe relief seamănă cu sculptura lui Poseidon din insula Melos, de la sfârșitul secolului al II-lea a. Chr.¹¹. Între Poseidon și zeițățile Hera, Afrodita și Athena sunt cunoscute oarecare relații. Astfel, împreună cu Hera, a participat la complotul împotriva lui Zeus. Cu Athena el a concurat pentru a stăpâni pământul Atticii. Pe Afrodita a încercat să o cucerească cu multă insistență. Așadar, o astfel de interpretare a scenei prezente pe fragmentul de friză poate fi acceptată.

Friza, care inițial a făcut parte dintr-o construcție de epoca elenistică, după tehnica de lucru poate fi datată în secolele III-II a. Chr. În secolul al II-lea p. Chr., aceasta construcție a fost demolată, friza a fost ruptă în bucăți, iar chipurile zeilor au fost distruse. Fragmentul frizei descoperit de noi era aruncat într-o groapă menajeră.

Menționăm că aceste descoperiri s-au făcut pe locul unde în anii 1989-1992 au fost efectuate cercetări arheologice de salvare în vederea construirii blocului OP2 și că din cauza vestigiilor arheologice aflate și la această dată, ridicarea blocului a fost sistată. Din păcate, vechea săpătură nu s-a realizat peste tot până la nivelul antic și de aceea multe obiecte, printre care și această friză, au scăpat atenției cercetătorilor¹².

¹¹ *Ancient Civilizations*, Moscova, 1989, p. 378, fig. 2.

¹² Raportul acestei cercetări, se află la Muzeul de Arheologie „Callatis” Mangalia. Materialul descoperit la acea dată nu a fost încă prelucrat și valorificat științific.

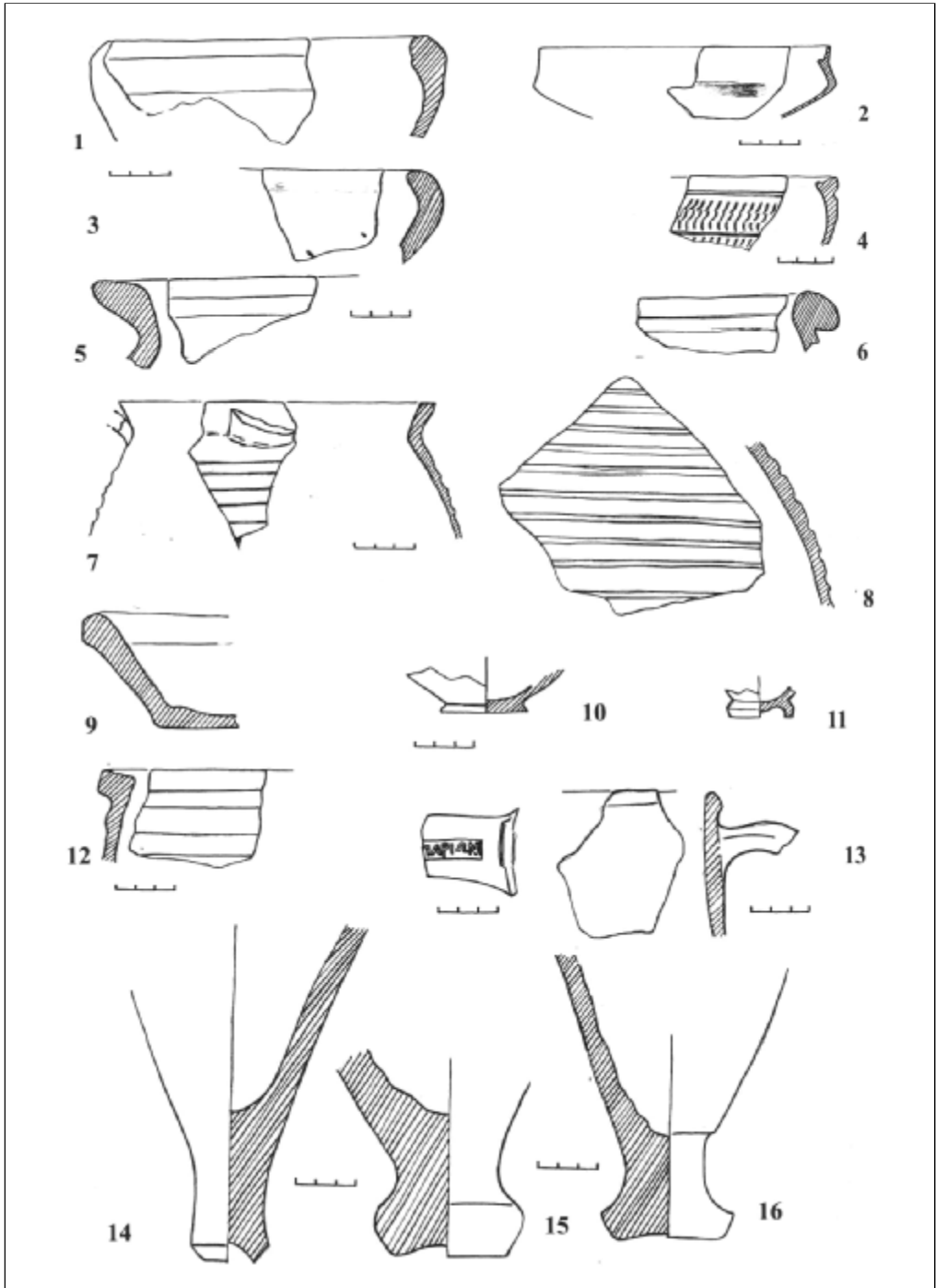

Fig. 1 – Mangalia, str. Oituz, OP2. Groapa 9:
materiale arheologice recuperate

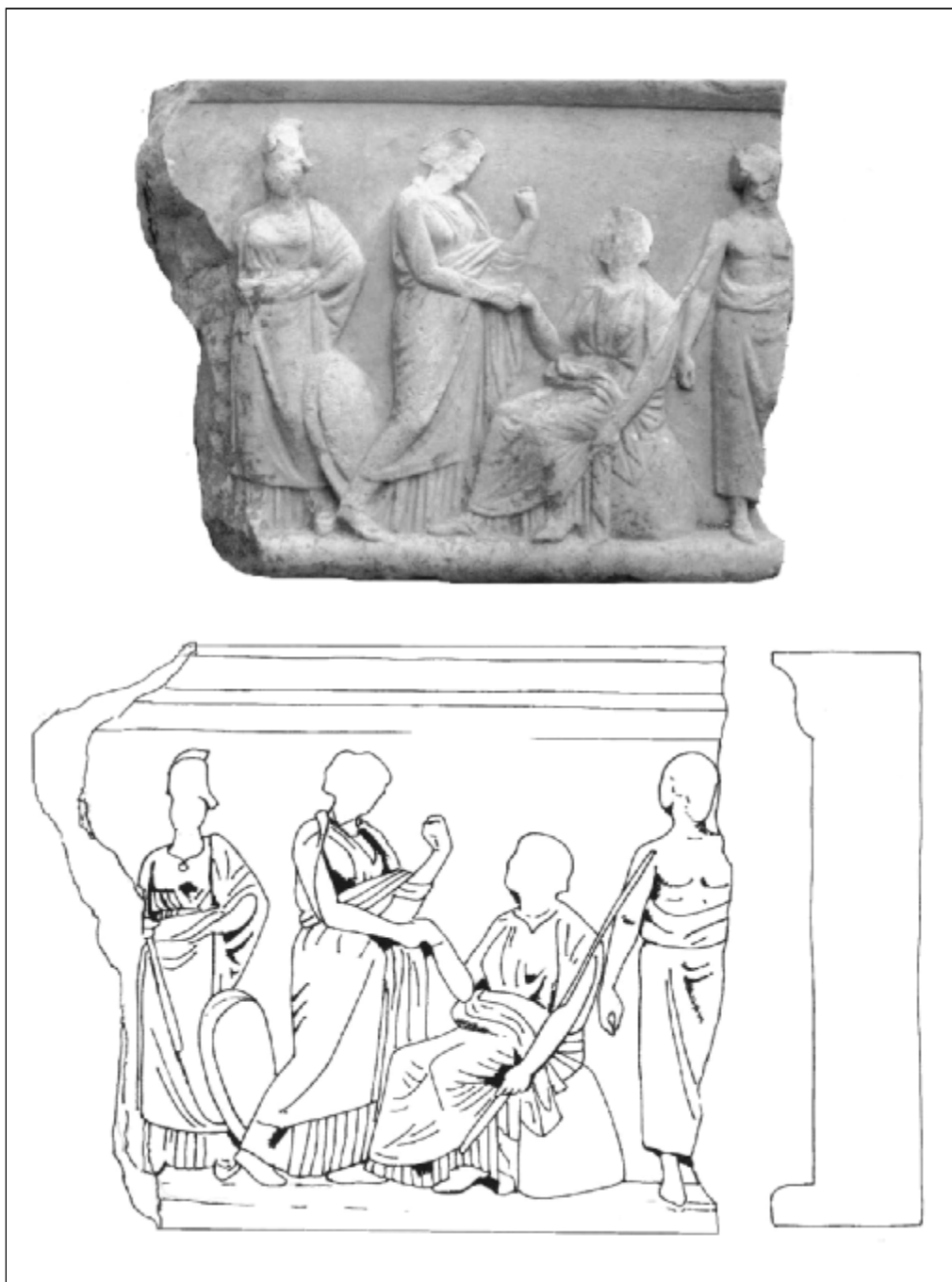

Fig. 2 – Mangalia, str. Oituz, OP2. Groapa 9. Relief din marmură

**A FRIEZE WITH DEITIES REPRESENTATIONS
DISCOVERED IN CALLATIS**

Summary

When excavating on 18 Oituz street (the place where between 1989-1992 there has been excavated a Hellenistic district), in a Roman garbage pit of the 2nd cent. A.D., we have found among stone and pottery fragments, a marble frieze with four deities on it . According to all probabilities, the scene on the relief represents the Gods Athena, Aphrodite, Hera and Poseidon. The frieze belongs to the Hellenistic epoch (3rd – 2nd cent. B.C.) and it is made in a different style than the friezes discovered in the Greek Cities on the Western Shore of the Black Sea.